

ምዕራፍ ትሽዓተ

ባህሊ ምዕቛር

ዕላማ ትምህርቲ እዚ ምዕራፍ፡-

አብዚ ምዕራፍ ዘሎ ትምህርቲ ተማሂርኩም ምስፈጸምኩም፡

- ኣድላይነት ምዕባይ ባህሊ ምዕቛር ትግንዘቡ፤
- ብትልምን ብዓቕምን ልክዕ ምምራሕ ጠቓሚ ምዃኑ ትርድኡ።

9.1. ምዕቛር

9.1.1. ኣድላይነት ምዕባይ ባህሊ ምዕቛር

- ባህሊ ምዕቛር ኣድላይ እዩ እንትበሃል እንታይ ማለት እዩ?
- ምዕባይ ባህሊ ምዕቛር፣ ውልቀሰባት ካብ ባዕሎም ሓሊፉ ንሃገሮም ዘለዎ ረብሓ ዘርዝሩ?

ለባም ናይ ዓመት ይሓስብ ዓሻ ናይ ዕለት ይሓስብ

ግዘ ቁልዕነትይ እንትሓስብ ኩሉ ሻዕ ካብ ኣእምሮይ ዘይጠፍእ ሓደ ተዘክሮ ኣሎ። ነበርቲ ከባቢና/ቁሽትና/ ኩሉ ሻዕ ዝናፍቕዎ፣ ተዳልዮም ብሃንቀውታ ዝዕበይዎ ዓመታዊ ምድላው ነይሩ። ሰባት ከባቢና ተኣኪቦም ባህላዊ እምነት ዮኸብሩ ነይሮም። ነዚ በዓል ብልመና ዝመሓደራ ኣደይ ዕሓይቱ እውን ሓደ ደርሆ፣ ሓደ ሕብሽትን ጥርሙዝ ኣረቕን ዮቕርባ ነይረን። ብመዓልታዊ ሰራሕ ዝመሓደሩ ኣይተ በርሀ እንተይቀረዩ ነቲ በዓል ዘቕርብዎ ዝነበሩ ምኩት መልክዑን ግዝፈቱን ኣይርሰዖን።

ኣብቲ በዓል እናበላዕናን ኣናሰተናን እታ ዕለት ካብ ካሊእ ግዘ ዝበለፀ ዕጋብ ዝነግሰላ ዕለት ነይራ። ኣብ መወዳታ እቲ በዓል ነፍስወከፍ ተሳታፋይን ዕዳምን ንዝቕፅል ዓመት እንታይ ከዳልው ከምዝኸእሉ ይመጻብዑ ወይ ቃል ይኣትዉ። እዋኑ ምስ ኣኸለ ካብ መዓልታዊ እቶቶም ነኪዮም፣ እንተዘይኮይኑ ተለቂሖም ዝኣተዎዎ ቃል ወይ መፅብዓ ንምፍጻም ወፃኢ ብምግባር ንሓደ መዓልቲ ምግብን መስተን ይድግሱ።

ሓደ እዋን ኣብቲ ከባቢ ዝነበሩ ክልተ ንፉዓት ተምሃሮ ሓደ ሓሳብ መፀሎም። ትብለፅ እትብሃል ተምሃራት ዝስዕብ ሓሳብ ኣቕረቡት። ኣነን ዮናስን ካብ ዘዋፃኹምዎ ገንዘብ ዝተወሰነ ሃቡናሞ ኣብ ከባቢና ንዝርከቡ ንፉዓት ተምሃሮ ኣብ ቕድሚኹም

ሽልማት ክንህበም ሓሳብ ኣለና በለት።

እዚ ምስ ሰምዓ ኣደይ ፅሓይቱ ኣብዙይ ዘሎ ገንዘብ መዕብዓ እዩ። «እዚ ገንዘብ ኣይንካእን ኣድባር ክቐጣዕዮ።» በላ ኣደይ ፀሓይቱ። ኣደይ ፀሓይቱ ዝበለኦ ሰሚዖም ብዙሓት ሰባት ሓሳቦም ሃቡ። ብኣንጻሩ ድማ ወ/ሮ ሓጎሳ ኣነ ሓሳብ እዞም ቆልዑ ደስ ኢሉኒ እዩ። ኣነ በዚ ሓሳቦም ስለዝስማማዕ ንሕዚ ዝኾን ገንዘብ ክህበም እዩ። ንቐጻላይ ግና ተመኻኻርና ክንሓስበሉ ይግባእ» ኢሉን ተዛረባ። እታ መዓልቲ ዝተቐደሰት ነበረት።

ኣብ ዝቐፅል ዓመት ሽልማት ዝግብኦም ቁፅሪ ቆልዑ ወሰኹ። እቶም ነበርቲ እቲ ከባቢ እዙይ ዝዓይነቱ ፅቡቕ ተግባር ምስረኣዩ ዝኻኣልዎ እናመደቡ ምዕቋር ጀመሩ። በዚ ኣጋጣሚ ኣታሓሳስባ ኣይተ ሃይሉን ወ/ሮ ሓጎሳን ኣማዕበልዎ። ካብ ሽልማት ተወሳኺ ከም ሰብ ፀጋ ዕድመ ዝኾኑ ሓጋዚ ዘይብሎም ከም ኣደይ ፀሃይቱ ዓይነት ሓደ ጎረቤት ሓሚሙ መዕደጊ መድሓኒት ስኢኑ ኣብ ዓራት ይነብር ዝነበረ መድሓኒት ክግዘእሉ ድጎማ ተገበረሉ። ጥቕሚ ምትሕግጋዝ ተጠናኸረ። እዙይ ዝዓይነቱ ወፃኢ ነፍስወከፍ ሰብ ከከም ዓቕሙ በብኸልተ ወርሑ ከዋዕኡ ተስማዕምዑ ወ/ሮ ሓጎሳ ተሓዚት ገንዘብ፣ ክልቲኦም ተምሃሮ ድማ ፀሓፍን ተቐፃፀርትን ኮይኖም ተመረፁ።

ኣብ መበል ሓምሻይ ዓመት ብዙይ መልክዕ ዝተኣከበ ገንዘብ ዝለዓለ ኮይኑ ንዙይ ዕቡቕ ዕላማምውዓል ቀፀለ። ሎሚ እቱ ውዱብ እድር ውሃባይ ግልጋሎት ልቓሕ ኮይኑ ኣሎ።

መልመዲ 1

ብመሰረት እቲ ምንባብ ነዞም ዝስዕቡ ሕቶታት መልሱ።

1. ኣብ ላዕሊ ዝቐረበ ዓይነት ተግባር ኣብ ከባቢኹም እንተሃልዩ ብፅሑፍ ኣብ ክፍሊ ኣቕርቡ።
2. ኣብ ከባቢኹም ተመሳሳሊ ኩነታት እንተዘየለ ነበርቲ ከባቢኹም ንምዕቋር ንኸለዓዓሉ ፍታሕ ሓበራዊ ፀገም ብምድላይ ኣብ ክፍሊ ኣቕርቡ።

ነበሰወክፍ ሰብ ብመዓልታዊ ኾነ ብዝተወሰነ ግዘ ዝረኽቦ እቶት ናብርኡ ቆጠቡ ካብ ምጥቓም ሓሊፉ ንቐፃላይ ናብርኡ ዝውዕል ገንዘብ ክግብር ኣለዎ። እዙይ ምግባሩ መዓልታዊ ድልዎቱ ካብ ምሙላእ ብተወሰኹ ዜግነታዊ ሓላፍነቱን ትዕቢት ዝግበረሉ ግቡኡን ክዋፃእ የኽእሎ። ነዙይ ኣብነት ግብሪ ምኽፋል ምጥቓስ ይካኣል። መንግስቲ ዝሰርሖም መንገድታት፣ ዝሃንፖም ትካላት ጥዕና፣ ኣብያተ ትምህርቲ ካብ ህዝቢ ክፍሊት ዝእከቡ እዮም። ካብዚኦም ዝእከብ ግብሪ ዝላዓለ ረብሓ ኣለዎ።

ስራሕተኛታት መንግስቲ፣ ነጋዶ ወዘተ ከከም ዓቕሞም ግብሪ ይኸፍሉ። ሓረስቶት፣ ብንኡሽተይ ንግዲ ዝመሓደሩ ሰባት ግብሪ ይኸፍሉ። ኣብዚ ግብሪ ብእዋኑ እንተዘይኸፈሎም ዕዳ ይእከብ እሞ ምኽፋሉ ከቢድ ይኸኖም። ስለዚ ኩሎም ሰባት ነቲ ትዕቢት ዝግበረሎም ምኽፋል-ግብሪ ተዳልዮም ንምዕናሕ ባህሊ ምዕቓር ከማዕብሉ ኣለዎም።

ምዕቓር ዝተፈላለዩ ረብሓታት ኣለዎ። ካብዚኦም ሓደ ዓርስኻ ምኽኣል እዩ። ሓደ ሰብ ዓርሱ ክኢሉ ወይ ክኢላ ዝበሃል ብውልቀ ኾነ ብማሕበራዊ ህይወቱ ዘድልይዎ ነገራት ኢድ ካልኦት እንተይተፀበየ ወይ እንተይተፀበየት ምሽፋን እንትኸእሉ እዩ። ብፍላይ ምስ ምዕቓር ዝተተሓዙ ኩነታት መግለፂኦም ዓርስኻ ምኽኣል ኣድላይ ወፃኢታት ብዘይምጭናቕ እንትሸፈኑን፣ ስድራ ንፀገም እንተይተቓልዑ ናብርኦም ምምራሕ እንትኸእሉን እዩ።

ዓርሱ ዝኸኣለ ስድራ ንትምህርቲ፣ ንምግብን ንክዳንን ከምኡ እውን ንሕክምና ዘድልዮ ወፃኢ ብናይ ባዕሉ ዓቕሚ ክሸፍን ይኸእል። ኣባላት ስድራ ንሕፅረት ንዋታውን ዝተፈላለዩ ማሕበራውን ፀገማት ኣይቃልዑን።

ኣብ ላዕሊ ከምዝረኣናዮ ዓርስኻ ምኽኣል ብብዙሕ መልክዕ ክግለፅ ይኸእል። ብሓፈሻ ብትምህርቲ፣ ብምግቢ ንናብራ መሰረታዊ ድልዎታት ብምምላእ ክግለፅ ይኸእል። ነዙይ ቐንዲ መፍትሒኡ ግና ብምጣነሃፍቲ ዓርስኻ ምኽኣል እዩ። ብደረጃ ሃገር እውን ብምጣነሃፍቲ ዓርስኻ ምኽኣል ካብ ጥምየትን ሕማምን ነፃ ዝኾነ ህዝቢ ክነብር ይገብር። እዚ ኩነታት ሎሚ ኣብ ዝማዕበላን ዘይማዕበላን ሃገራት ዘሎ ኣፈላላይ ብርኪ መነባብሮ ብምንፅፃር ምግንዛብ ይከኣል።

ኣብ ዝማዕበሉ ሃገራት ዝነበር ህዝቢ ምሉእ ብምሉእ ናይ ትምህርቲ፣ ሕክምናን ካልኣት መሰረታዊ ግልጋሎታትን ተጠቓሚ እዩ። ከም ኢትዮጵያ ዝበላ ኣብ ምዕባይ ዝርከባ ሃገራት ዝነበሩ ህዝብታት ድማ ብምኽንያት ዘይምዕባይ ምጣነሃፍቲ ብዙሕ ዕገም ኣለዎም። ንኣንቲ ሃገር መረጋገፂ ዓርስኻ ምኽኣል ዕቕር እኽለ ምህላውን ትሕዝቶ ሃብትታት ተፈጥሮ ምህላውን ወሰንቲ እዮም። ዕቕርን ውህሉልን እኽለ ማለት ብብዓመቲ ካብ ዝርከብ ፍርያት ሕርሻ ኣብ መኽዘን መንግስቲ ንቐፃሊ ዝጠቅም ምቕማጥ ማለት እዩ። ብካሊ እ ኣባሃህላ ምቕጣብ ወይ ምዕቋር ማለት እዩ። እዚ ብብርኺ ውልቀሰብ ካብ መዓልታዊ ቀለብ ብምትራፍ ክገበር ዝኽእል ተግባር እዩ።

መልመዲ 2

ቐፃሊም ዝቐረቡ መካታዕቲ ሓሳባት መበገሲ ብምግባር ብብጉጅለ ኮይንኩም ተኻትዑ።

- ሀ. ንምዕባይ ዕቋር ኣስተዋዕኦ ዘለዎ ባህሊ እዩ።
- ለ. ንምዕባይ ባህሊ ኣስተዋዕኦ ዘለዎ ዕቋር እዩ።

9.1.2. ምዕባይ ባህሊ ምዕቋር ንዕብዮት ሃገር ዝህልዎ ረብሓ

- ምዕባይ ባህሊ ዕቋር ንዕብዮት ሃገር እንታይ ረብሓ ከም ዘለዎ ግለፅ።

ብዕሒት ዜግነት ንልምዓት

ወ/ሮ ብርኽቲ ተመስገን ኣብ ዝተፈላለዩ ሃገራት ኣውሮፓ ብትምህርትን ስራሕን ን27 ዓመታት ድሕሪ ምፅናሕ ብ1990 ዓ.ም ናብ ሃገሪን እንትምለሳ ዓርስን ንዓቢዪ ተግባር ኣዳልዮን ነይረን። ሰሪሖን ዘፍረዩኦ ንብረት ሒዘን ብምምፃእ ኣብ ከባቢ ወሊሶ ማእኸል ሕክምና እንስሳት ኸፈታ። ናይዚ ማእኸል ሕክምና ትካል ምኽፋት ንከተማ ወሊሶን ንከባቢኡ ሓረስቶትን ዓቢዪ ጥቕሚ እናሃበ እዩ።

ፍልፍል ጋዜጣ ኣዲስ ዘመን የሴቶች ኣምባ የካቲት 1992

መልመዲ 3

ከም ዝስዕቡ ሕቶታት ብመሰረት ኣብ ላዕሊ ዝቐረበ ምንባብ መልሱ።

1. ከም ወ/ሮ ብርኽቲ ተመስገን ብምዕቓር ልምዓት ዝሰርሑ ናይ ሓደ ሰብ ኣበርክቶ ብፅሑፍ ናብ ክፍሊ ኣቐረቡ።
2. ሓደ ውልቀ ሰብ ባህሊ ምዕቓር እንተኣማዕቢሉ ንባዕሉ፣ ንስድርኡን ንክባብን ዘለዎ ረብሓ ግለፁ።

ምዕባላ ባህሊ ምዕቓር ዝጠቅም ውልቀ ሰባት ንክህፍትሙ ጥራሕ ኣይኮነን። ዝማዕበለ ባህሊ ምዕቓር ዘለዎም ሰባት ንዕብዮት ሃገር ኣስተዋዕኦ ይገብሩ እዮም። ዓውዲ ስራሕ ብምፍጣር ኣብ ምግፋሕ ስራሕቲ ልምዓት ክስለፉ ይኸእሉ እዮም።

መልመዲ 4

ኣብዞም ዝስዕቡ ሕቶታት ተመያየጡ።

1. ባህሊ ምዕቓር ከመይ ክምዕብል ይኸእል?
2. ምምዕባል ባህሊ ምዕቓር ንዕብዮት ሃገር ከመይ ዮቀላጥፍ?

9.1.3. ብኸነትን ድሑራት ልምድታትን

- ብኸነትን ድሑራት ልምድታትን እንታይ ከምዝምኹኑ ብጉጅለ ተመያየጡ።

ድሑር ልምድታት ዝበሃሉ ምስ ዘመናዊ ሜላ ኣታሓሳስባን መነባብሮን ንምኻድን ሓደሽቲ ኣተሓሳስባን ሳይንሳዊ ውፅኢትን ንምቕባልን ማሕለኻ ዝኾኑ ነባር እምነታትን ኣሰራርሓታትን እዮም። ባህሊ ምዕቓር ብምዕባይ ንዓርስና ጠቐምና ሃገርና ንምዕባይ ንኸንኸእል ንብኸነትን ድኸነትን ዘቃልዑ ድሑራት ልምድታትና ክነወግድ ይግባእ።

ንብኽነትን ድኽነትን ዘቃልዑ ድሑራት ልምድታት ምውጋድ፣

ብኽነት ብዓይነትን ብገንዘብን ዘሰካ ሃፍቲ ብዘይ ትልሚ ምጥፋእ ማለት እዩ። እዚ ድማ ተፃራሪ ምዕቋር እዩ። ንብኽነት ዝዕድሙ ዱሑራት ልምድታት ብዙሓት እዮም። ንብኽነትን ድኽነትን ዘቃልዑ ድሑራት ልምድታት ካብ ዝበሃሉ እቶም ቀንዲ ንምጥቃስ ድግስ ምብዛሕ፣ ግዘ ምብኻን፣ ሃብትታት ተፈጥሮ ከባቢ ብዘይ ኣግባብ ምጥቓም እዮም።

ንብኽነት ዘቃልዑ ድሑራት ልምድታት ኣብ ክንዲ ንቐፃላይ ምሕሳብ ንግዚኡ ጥራሕ ብምሕሳብን ብዘይ ትልሚ ኣጠቓቕቓ ንብረት ዘተባብዑ እዮም። ብኽነት ነቶም ቐዳምነት ዝወሃቦም ካብ እቶም ቐዳምነት ዘይወሃቦም፣ ኣድላይ ካብ ዝኾኑን ኣድላይ ካብ ዘይኾኑን ምፍላይ ዘይምኽኣል እዩ። ብኽነት ንሓደ እዋን ብዘይ ትልሚ ካብ መጠን ንላዕሊ ወፃኢ ምግባር እዩ። ብሓፈሻ ብኽነት ንፅባሕ ወይ ንቐፃላ ተባሂሉ ዝቐመጥን ክዕቆርን ዝግብኦን ሃፍቲ ካብ ትልሚ ወፃኢ ንዕለታዊ ጥቕሚ ጥራሕ ምውግል እዩ።

ብደረጃ ውልቀ ሰባት ንብኽነት ዘሳጥሑ ዓርስኻ ብስነ ምግባር ካብ ዘይምህናፅ ይብገስ። እዚውን ብሕማቕ ወልፊ ምዕማድ ክግለፅ ይኸእል። ምብኻን ኣብ ማሕበራዊ ናብራ ብቐጥታ ኾነ ብተዘዋዋሪ ዘለዎ ፅዕንቶ ዝላዓለ እዩ። ብኽነት ዝዓሰሎም ሰባት ናይ ካልኣት ሰላም ይዘርጉ። እንትዕግሞም ናይ ካልኣት ሓገዝን ደገፍን ይደልዩ። ተፀበይቲ ይኹኑ።

ኣብ ስድራውን ፅዕንቶ ይፈጥሩ። ኣብ ስረሖም ጥንኲር ስነ ምግባር ስለዘይብሎም እዚ ባህሪኦም ኣብ ኣፍራይነት ኣሉታዊ ውዕኢት ኣለዎ። ንኣብነት ሓደ መራሒ መኪና ሰራሕተኛታት (ሰርቪስ ዝህብ) ዘመላልስ ሰዓቱ ዘዩኸብር፣ ሰራሕተኛታት እቲ ቤት ዕዮ ካብ ቦታ ናብ ቦታ ንስራሕ ናይ ምጉፃዝ ሓላፍነቱ ብዘይምውዕኡ ሰራሕተኛታት ስርሖም ብግዚኦም ንኻይሰርሖ የዕንቅፍ። ንባዕሉ እንተኾነእውን ኣብ ውሽጢ ማሕበራዊ ናብራ ኸብሪ ይስእን።

ዕዮ ጉጅለ

- ኣብ ከባቢኹም ንድኸነት ዘቃልዑ ድሑራት ኣሰራርሓታት ቡብጉጅለ ኮይንም ብምፅናዕ ኣብ ክፍሊ ተመያየጡ።

9.2. ብትልምን ብዓቕምኻን ምምራሕ

ሓደ ውሩይ ደራፊ ኣብ ሓንቲ ደርፉ ብዛዕባ ስራሕ
 «ዓቕምኻ ፈሊጥኻ ምንባር
 ዕቡቕ እዩ ዓቢዩ ክእለት እዩ።»

ዝብሉ ተለላታት ኣለዉ። እዚ ግጥሚ እንታይ ዓይነት መልእኽቲ ከም ዝመሓላልፍ ግለፁ።

ዕዳ ኣለኒ ኣይትበልኢኻ እዝገሊ ከውፅኣካ

ፍቅርተ ኣብ እትሰርሐሉ ቤት ዕዮ ብሞከራት ኣልገን ምግያዕን እዩ እትፍለጥ። ስርሓ ናይ ሓደ ክፍሊ ዕሓፊት እናሃለወት ምስ እትረኽቦ መሃያ ዘይመጣጠን እናሃለወ ተጋይዕ። ኩሉ ግዜ ፋሽን ትኸተል። ነዙይ ዝረኣዩ ናይቲ ቤት ዕዮ ሰባት ዘይነፅፍ እቶት ከም ዘለዎ ገይሮም ይሓስቡ። ምስጢሩ ግና ካሊእ እዩ። ፍቅርተ ብዙሕ ዕዳ ኣለዎ። ካብ ሓድ ሓደ እንዳ ክዳውንትን ኣቁሕትን ብኣውድ እተወሰዱ ወይ ድማ ብልቃሕ ዝተዓደጉ እዮም።

ኣኸሊሉ እውን ናይ ካሊእ ቤት ዕዮ መራሒ መኪና እዩ። ንጉህ ናብ ስራሕ ንምውፋር እንትድለ ኣይርከብን። ኣብ እዋን መሃያን ኣብ ዘይተገመተ መዓልትን ካብ ስራሕ ቦትኡ ብምጥፋእ እዩ ዝፍለጥ። ቡብወርሑ ኣብቲ ቢሮ ከባቢ ዝርእ ኣብ ወርሓዊ መሃያ ዝኸፈለሉን ልቃሕ ዝወሃቡሉን እዋን እዩ። ዝህቦ ሰብ ብዙሕት እዩ። ምክንያቱ መሃያይ እንትቕበል ክኸፍለኩም እዩ እናበለ ዝተለቀሐ ሎም ሰባት ብዝኣቲዎ ቃል ዕድኡ ክኸፍል ሰለዘይኸእል ሰብ ገንዘብ ክእልሽዎ እዮም። ካብ ፍቅርተ ዝፍልዩ ክንዲ ምክንያንን ምግያዕን ብቁማርን መስተን ብኸንን ህይወት ምምርሑ እዩ።

ምስጢር ክልቴኦም እትፈልጥ እታ ተሓዚት ገንዘብ ኣለሚቱ ጥራሕ እያ። ንምንታይ ካብዚ ወልፊ ልቓሕ ከም ዘይወፁ እንትትሓቶም “ዕዳ ኣለኒ ኣይትበልኢኻ እዝገሊ ከውፅኣካ” ዝብል መልሲ ይህቡዎ ነበሩ። እቲ ልቓሕ እንተይተኸፈለ ይተርፍ ማለቶም እዩ። ኣለሚቱ እቲ ኩነታቶም እናግረመላ ክሳዳ ነቕኒቓ ዝሓተትዎ ልቓሕ ኣፈሪማ ትህቦም። ኣብ ዝቕፅል ወርሒ ተመሊሶም ይመፁ።

መልመዲ 5

ብመሰረት እቲ ምንባብ ነዞም ዝስዕቡ ሕቶታት መልሱ።

1. ፍቅርተን ኣክሊሉን ካብ ዓቕሞም ንላዕሊ ክነብሩ ብምድላዮም እንታይ ጉድኣት ኣብዚ ሕሎም?
2. ኣብ ከባቢኹም ከም ፍቅርተን ኣክሊሉን ዝበሉ ካብ ዓቕሞም ንላዕሊ ዝነብሩ ሰባት እንተ ኣጋጢሞምኹም እንታይ ትገብሩ?

ሀ. ብዓቕምኻ ምንባር

ብዓቕሙ ዝነብር ሰብ ኣድላዪ ዘይኮነ ወፃኢ ስለዘዮውዕእ ንመፃኢ ህይወቱ ዝጠቓም ገንዘብን ንብረትን ከቕምጥ ይኸእል። እዙይ ብምግባሩ ንላዕሊ፣ ንኸባቢኡ ኸነ ንሃገሩ ኸጥቀሙ ኣስተዋዕኦ ይገብር። ብኣንፃሩ ብዓቕሞም ዘይነብሩ ሰባት ብዕዳ ተዋሒጦም ካብ ዝኣተወዎ ዕዳ ንክውዑ ይኸብዶም።

ዓቕምኻ ዘይምፍላጥ ብብዙሕ ኩነታት ክግለፅ ይኸእል። ንኣብነት ተለቂሑ ገይፀ መይሂ ወይ ብእዋኑ ብጣዕሚ ኣድላይ ዘይኮነ ነገራት ምግባእ፣ ካብ ዝረኸበ እቶት ንላዕሊ ዝሓቱ ድልዮታት ምትእንጋድ፣ ካልኦት ዝገዝእዎ ወይ ዝገብርዎ ኣነ ካብ መን ንኢሰ ብዝብል መንፈስ ብተመሳሳሊ ንምፍፃም ዝፍትኑ ክጥቀሱ ይኸእሉ።

እዚ እምህራም ሕማቕ ልምድታት ምኻኖም ብተወሳኺ ንሓደጋ ዘሳጥሑ እዮም። ስነልቦናዊ ዕግበት ዘይምርካብ ካብቶም ዝበዕሑ መሰረታዊ ፀገማት ሓደ እዩ። ብኻልእ መዳይ ብዓቕምኻ ዘይምንባር፣ ስምዒት ትሕትነት ክስመዕካ ይገብር። ዝደለኻዮ ንኸተማልእ ካብ ሰብ ትልቃሕ። ስለዚ ናብ ከምዚ እምህራም ዝበሉ ፀገማት ንዘይምእታው ነቲ ዝርከብ እቶት ባዓልኻ ዓቂብኻ ምንባር ተግባር በላሕትን ለባማትን እዩ።

ኣጠቓቕማ ገንዘብ ምፍላጥ ሓደ ጥበብ ምዕቛር እዩ። ሜላታት መማዕበሊ ዕቛር ካብ ውልቀሰብ ናብ ውልቀሰብ ካብ ማሕበረሰብ ናብ ማሕበረሰብ ይፈላለ እዩ።

ንኣብነት፡- ሓድሓደ ሰባት ቕዋሚ ንብረታት ብምግባእ ኣብ ኢዶም ዝርከብ ገንዘብ ከይጠፍእ ይገብሩ። ሓድሓደ ሰባት ብዘይ ምቁራፅ ብብእዋኑ ኣብ ባንኪ ገንዘብ የቕምጡ እዮም። ግልጋሎት ባንኪ ንዝጥቀሙ ሰባት በቲ ዘቕመጥዎ መጠን ገንዘብ ልክዕ ወለድ ይረኸቡ።

ለ. ብትልሚ ምምራሕ

ተንንፎ ቴድሮስ

ቴድሮስ ካብ ስድራ ብዛዕባ ኣጠቓቕማ ገንዘብ ተሞክሮ ኣይወሰደን። ኣብ ትካል መሰልጠኒ መምህራን ተመሪቑ ስራሕ ምስ ጀመረ ናይ መጀመርያ መሃያኡ ከመይ ክጥቀምሉ ከም ዝኸለል ንምሕሳብ ካብ ክልተ መዓልቲ ንላዕሊ ወሲዱሉ ነይሩ። ኣብ ምረቕኡ ተረኪቦም ሓጎሶም ብምግላፅ ውህብቶ ዘበርከቱ ኣዕሩኸቱ ንምእንጋድን ንመምህር ዝምጥኑ ክዳውንቲ ምግዛእን ሓሰበ። መሃይኡ ግና ኣይኣኸሎን። ሓደ እዋን ብሓንጻእ ተደራሪቦም ዝመፅሉ ሓሳባት ብሓደ ግዘ ምፍፃም ከም ዘለዎ ዓርሱ ኣእመነ። ስለዘኾነ ንቕድሚት ሰሪሖ ክኸፍሎ እዩ ኢሉ ተለቂሑ ኩሉ ኣጠፋፍኡ። ናይ ዝስዕብ ወርሒ መሃይኡ ፍርቁ ንዕዳ ተኸፈለ። ዝተረፈ ድማ እስካብ ዝቕፅል እዋን መሃያ ከም ዘይኣኸሎ ተገንዘበ።

ቴድሮስ ሰሪሑ መሃያ እናረኸበ እናሃለወ ኣብ ዓመቱ ብዛዕባ ፀገም ምውራይ ጀመረ። ኣዝዩ ኣድላዩ ኣብ ዝኾነሉ እዋን ንሰድርኡ ክሕግዝ ብዘይምክኣሉ ምንዳድ ኣዘውተረ። ኣብ ከምዚ እናሃለወ ሓደ መነባብርኡ ብትልሚ ዝመርሖ ዕቡቕ ዓርኪ ረኸበ። ቴድሮስ ግልፂ ስለዝኾነ ሜላ ኩነታት ኣነባብርኡ ነዚ ዓርኩ ገለፀለ። ዓርኩ እውን ናይ ባዕሉ ሜላ ኣጠቓቕማ ገንዘብ ነገሮ። እቲ ሜላኛ ዝኾነ ሰብ ዝረኸቦ ገንዘብ ከመይ ብትልሚ ክጥቀም ከም ዝኸለል ኮምዘስዕብ ዘርዚሩ ኣርኣዮ።

ሪጋ	ርእሲ ወፃኢ	መጠን ወፃኢ ብሚኢቲ
1	ንገዛ ወፃኢ	50
2	ወፊያ ንማሕበራዊ ኩነታት	7
3	ንክዳን ተቀማጢ	12
4	ንመንግስቲ	12
5	ንሕክምና መሐለውታ	9
6	ንዕቋር	10
7	ንመዘናግዒ	2
8	ንምምሕያሽ ትምህርቲ	5

መልመዲ 6

ብመሰረት እቲ ሰደቓ ነዞም ዝስዕቡ ሕቶታት መልሱ።

- ካብ ቁፅሪ 1 ክሳብ 8 ዝተዘርዘሩ ግቡእ ዝኾኑን ዘይኾኑን ወፃኢ እንተሃልዮም ኣርእዩ። ከምኡውን ክማሓየሹ ዝግበኦም ወፃኢ ፍለዩ።
- መሃያ ቴድሮስ ብር ሰለስተ ሚኢትን ሓምሳን (350.00) እዩ። ብመሰረት ኣብ ላዕሊ ዝተቐመጡ መጠን ወፃኢ ሸንጺንኩም ክትርእዩ ፈትኑ።
- ንእትቐርብዎ ሓደ ኣባል ስድራ ብምሕታት ሚላ ምዕቋር ከመይ ከምዝኾነ ኣዘራርቡ። ካብኡ ብኣንፃር ግበጣ ወርሓዊ ወፃኢ ቴድሮስ እቶትኩም ሸንጺንኩም ኣርእዩ። እቲ ሚላ ንዘሣራረበኩምዎ ሰብ ይስማዕማዕዶ ወይስ ኣይስማዕማዕን ንምንታይ?

ትልሚ ንመፃኢ ህይወት ዝፍፀሙ ተግባራት ኣቐዲምኻ ምትላም፣ ከምኡውን ብገንዘብ፣ ብፍልጠትን ብዓይነትን ዘድልዩ እታወታት ኣቐዲምኻ ምድልዳል የድሊ። ኣብ ዝኾነ ብርኪ ትልሚ ህይወት ንደቂ ሰብ ወሳኒ እዩ። ትልሚ ብደረጃ ውልቀ ሰብ ኮነ ሃገር ክንኸተሎ ዝግባእ መንገዲ ዕብየት እዩ።

መልመዲ 7

ነዞም ዝስዕቡ ሕቶታት መልሱ።

- ብደረጃ መንግስቲ ኣብ ትልሚ መሰረት ዝገበሩ ኣኼባታት ወይ ውሳኔታት ምህላዎም ሰሚዕኹምዶ ትፈልጡ?
- እዞም ትልሚታት ኣብ ምንታይ ጠመተ ዝገበሩ እዮም?

ሐ. ብትልምን ብዓቕምኻን ምምራሕ ንምዕባለ ሃገር ዝህልዎ ረብሓ

- ምዕባለ ውልቀሰባት ምስ ምዕባለ ሃገር ብኸመይ ክተሓሓዝ ከም ዝኸእል ግለፁ።

ቆልዓ ብዕድሉ ይግቢ?

አይተ በድሩ መበል ሳልሰይቲ ሰበይቲ ንወ/ሮ ሸምስያ ምስ አእተወ. አብ ዓመቶም ሻምናይ ቆልዓ ክወልዱ እናተፀበዩ እዮም። ነዚ ምድላው ድማ ጎረቤቶም አይተ ሃይለየሱስን በዓልቲ ገዝኦም ወ/ሮ አስካለን እናሓዘውም እዮም። አይተ በድሩ ናይ መጀመርያ በዓልቲ ገዝኦም ወይዘሮ ኑርያ እንተእትዉ. አይተ ሃይለየሱስ እውን ሓዳሮም ሳልሳይ ወርሑ ነይሩ። ሐዚ ክልቲኦም ወለዲ ብዙሓት ቆልዑ አለውዎም።

አይተ ሃይለየሱስ በታ ዘላቶም ንእሽተይ ትሕረስ መሬት ዘመሓድርዎም ደቆም ዕድል ትምህርቲ አይረኽቡን። አይተ በድሩ ካብ ክልቲኦም አንስቶም ዝወለዱዎም ደቆም እቶም አርባዕተ ብንግድን ብመዓልታዊ ስራሕን ምኽንያት ናብ ዝተፈላለዩ ከባብታት ተሰዲዶም እዮም።

ክልቲኦም ስድራታት ዘመሳሰሉዎም ብዙሕ ነገራት አለዉ። ክልቲኦም ስድራ ውላድ ሰሰን አዩ ዝበሃል አባሃህላ ይኣምኑ። ቆልዑ ኣብዚሕኻ ምውላድ ጎዳኣይ እዩ ዝብል ሓሳብ አመላኻኽታ ሰይጣን እዩ ኢሎም ይኣምኑ። አረሓሒኛኻ ምውላድ ንጥዕና አዶ ኾነ ንኣታዓባብያ ቆልዑ ዕቡኛ ምኻኑ ሓሲቦም አይፈልጡን። ትሕቲ ዕድመ መርዓ ዘስዕቦ ጉድኣትን ጥኛሚ መቆፃፀሪ ወሊድን ዝብሉ ኣታሓሳስባታት አይኣምንሉን። ንድግስ፣ ንማሕበር፣ ንሕክምና ንምግቢ ዘድሊ ወፃኢ ኣቐዲምካ ክሕሰበሉ ከምዝግባእ አይርዱእዎን። ዝተወለዱ ኮነ ገና ንዝውለዱ ቆልዑ ናይባዕሎም ዕድሎም አለዎም እናበሉ ይሓስቡ።

አብዚ ሰሙን ብዛዕባ ረብሓ ምግን ስድራ ከምህሩ ናብቲ ከባቢ ዝኸዱ ሰብሙያ ጥዕና ብክልቲኦም ስድራ ተቐባልነት አይረኽቡን። ክልቲኦም ወለዲ እዚ ትምህርቲ ንዓኛመ ኣዳምን ሂዋንን ዝበዕሑ ኾነ ዘይበዕሑ ደቆም ክሰምዕዎ እውን አይደልዩን።

መልመዲ 8

ብመሰረት ኣብላዕሊ ዝቐረበ ምንባብ ዝስዕቡ ሕቶታት መልሱ።

1. ክልቲኦም ስድራ ዘመሳስሎም እንታይ እዩ?
2. ኣረሓኢቲቲ ምውላድ ንምምሕያሽ መነባብሮ ስድራ ዝህቦ ረብሓ እንታይ እዩ?

ቆልዑ ዝዓብዩ ብዕድሎም እንተይኾነስ ብናይ ስድሮኦም መጠን እቶትን ብቐዓት ኣተዓባብዮን እዩ። ኣብ ሃገርና ሓንቲ ወላዲት ብማእኸላይ ክሳብ ሓሙሽተን ሽዱሽተን ቆልዑ ምውላድ ልሙድ እዩ። ሓሙሽተ ሽዱሽተ ቆልዑ ምውላድ ድማ ዝተማለኦ ግልጋሎት ትምህርትን ጥዕናን ክረኽቡ ንምግባር ዘዮኸእል ምዃኑ ርዱእ እዩ።

ንቐዕሪ ሞት ኣዴታት ምውሳኽ፣ ንጎደና ሓዳርን፣ ንልመናን ዝሳጥሑ ኩነታት ፍልፍሎ ሜላ ምጣነ ስድራ ዘይምጥቃም እዩ። ምጣነ ስድራ ዘይምጥቃም ዝለዓለ በዝሒ ህዝቢ የስዕብ። በዝሒ ህዝቢ ድማ ዘይተመጣጠነ ሃፍትታት ተፈጥሮ ኣብ ጥቕሚ ክውዕልን መፃኢ ወለዶ ኣብ ፀገም ክወድቕን ይገብር።

መልመዲ 9

ነዞም ዝስዕቡ ሕቶታት ስርሑ።

ኣብ ከባቢኹም ምስ ብዙሓት ስድራ ዝተተሓሓዙ ፀገማት ዝነብር/እትነብር ሓደ(ሓንቲ) ሰብ ብምድላይ ኣዘራራብኩም ታሪኹ ብፅሑፍ ኣቐርቡ። ኣብ ውሽጢ እቲ ፅሑፍ ዝግለፅ በዓል ታሪኽ ንካልኣት ሰባት ዝህቦ ተሞክሮ (ትምህርቲ) ኣርእዩ።

መጠቓለሊ

ምዕባይ ባህሊ ምዕቛር ንውልቀ ኮነ ንማሕበራዊ ምዕባለ ኣድላዪ እዩ። ብደረጃ ሃገር ምምዕባል ባህሊ ምዕቛር ዝህልዎ ረብሓ ህዝቢ ዘተኣማምን ግልጋሎት ሕክምና ክረኽብ የኽእል። ምሕላው ሃብትታት ተፈጥሮ ምስ ባህሊ ምዕቛር ዝተትሓሓዘ እዩ። እዚ ምግባር ንመፃኢ ወለዶ ምሕሳብ እዩ። ልሙዓትን ነዊሕ ዓመታት ዝወሰዱ ኣእዋማት ምብራስን ሓመድ ክጉሕንጎ ምግባርን፣ ዝኣመሳሰሉን ተግባራት ድኽነት ዘስዕቡ ተግባራት እዮም። ስለዚ ካባቢና ብምሕዛእ ኣድዋራት ክፍጠሩ ምግባር እዩ።

ብደረጃ ውልቀ ሰባት ድማ ኣታሓሕዛ ገንዘብን ኣጠቓቕማ ንብረትን ንመነባብሮ ውሕስና ይህብ። እዚ ዝጠቓም ዓርስኻ ንምኽኣል፣ ኢንቨስትመንት ወይ ንልምዓት ስራሕን ማሕበራዊ ተሳትፎ ንምዕባይን እዩ። ነዚ ዝሕግዙ መትከላት ምዕቛርእውን ኣለዉ። ንኣብነት ወፃኢ ካብ ኣታዊ ከይበልፅ ምግባርን ንዘይተሓሰቡ ኣጋጣምታት ገንዘብ ምቕማጥን ምጥቃስ ይካኣል።

ባህሊ ምዕቛር ንምዕባይ ዝተፈላለዩ ሜላታት ኣለዉ። ንሳቶምውን ምጣነ ስድራ ምፍላጥ፣ ክብሪ ግዘ ምርዳእ፣ ብዓቕምኻ ምንባር ምፍላጥ እዮም። ምስ'ዚ ተተሓሓዙ ክፍለጥ ዝግበኦ ባህሊ ምዕቛር ከይጥንክር ዝገብሩ ኩነታት ምህላዎም ምግንዛብ እዩ። እዚኦም ንዕቛር ዝፃብኡ ድሑራትን ጎዳእትን ልምድታት እዮም።

ንኣብነት፡- ንብረትን ገንዘብን ምብኻን፣ ሃብታት ተፈጥሮ ብዘይ ኣግባብ ምጥቓም ምዕናው ማለት እንትኾን ነዙይ ዘተባብዓ ድሑራት ልምድታት ድማ ብዘመናዊ ሜላ መነባብሮ ንምቕባል ድልውነት ዘይምህላው፣ ውፅኢታት ሳይንስ ዘይምምቕባል፣ ዘይምምሃር፣ ምንኣስ ግንዛብ እዮም። ነዞም ሕፅረታት ድማ ትምህርቲ ብምሃብ ምልዋጥ ይካኣል እዩ።

ዘለና ንብረት፣ ገንዘብ ኮነ ሃብቲ ተፈጥሮ ብትልሚ እናተመራሕና ምጥቓም ዝሓሸ እዩ። ትልሚ ብዓቕምኻ ንምንባር ንሃገርን መነባብሮ ንዜጋታትን ውሕስና ይህብ።

አገደስቲ ቃላት

ተለላ ግጥሚ:- ነፃ መስመር ግጥሚ

ትካላት መስረት ልምዳት:- ከም መጎዳዚያ፣ መራኸቢ ሜላታት፣ ሃይሊ መብራህቲ ተሌፎን ዝመሳሰሉ ምዝርጋሕ

ኢንቬትሜንት:- ገንዘብ ኣብ ቀዋሚ ግልጋሎት ስራሕ ምውጻል ኣብ ኢንድስትሪ ፋብሪካ፣ ወዘተ

ራእይ:- ኣብ ቀፃሊ ንዘጋጥመካ ወይ ዝመፅእ ኩነታት ኣብ ብገንኡ ምሕላም፣ ዕላማን ሽቶን አቀዲምካ ምቕማጥ

ልቓሕ:- ድሓር ክመልሰ ኢልካ እትወስዶ ገንዘብ፣ ኣቕሓ፣ እክሊ

አድባር:- ብተለምዶ ዝተትሓዘ ባህላዊ እምነት

መጠቓለሊ ሕቶታት

1. ነዞም ዝሰዕቡ ምሉእ ሓሳባት ኣንቢብኩም ትኸክል ንዝኾነ «ሓቂ» ትኸክል ንዘይኾነ «ጌጋ» እናበልኹም መልሱ።

1. ሓደ ሰብ ባህሊ ምዕቕር ይሃለዎ ኣይሃለዎ ረብሕኡ ኮነ ጉድኣቱ ንባዕሉ እዩ።
2. ሓደ ሰብ ብዝኾነ መንገዲ ሃፍታም ክኾን ከምዝኸኸል እንተ ኣሚኑ እንታይነት ባህሊ ምዕቕር ተረዲአዎ ኣሎ ማለት እዩ።
3. ሃፍቲ ተፈጥሮ በብ እዋኑ ዓርሱ ዝትክእ ከም ሃላቂ ኣቕሓ ኣብ ጥቕሚ ውዲሉ ዘይውዳእ እዩ።
4. ኣብ ሓፃር ግዘ ንዝረኣን ድሕሪ ነዊሕ እዋን ንዝርከብ ውዕኢት ዘለና በጀት ብማዕረ ሸንሺንና ምጥቓም ኣለና።
5. ዕቡቕ ሜላ መነባብሮ ማለት ሜላ ዝተመጣጠነ እቶትን ወፃኢን እንትህሉ እዩ።

II. ኣብ ትሕቲ «ለ» ዝተዘርዘሩ ኣማራጻታት ምስ ኣብ ትሕቲ «ሀ» ዘለዉ ኣዛምዱ

<u>«ሀ»</u>	<u>«ለ»</u>
1. ሃፍትታት ተፈጥሮ	ሀ. ማዓድናት
2. ምጣነ ስድራ	ለ. ትልሚ
3. ድሑር ኣታሓሳስባ	ሐ. ንካልኣት ዘይምሕሳብ
4. ብኸነት	መ. ብዓቕምኻ ልክዕ ምንባር
5. ማሕበር ዕቋርን ልቓሕን	ረ. ኣነ ዝሞውት ሎሚ ምሽታ ስገም ትበዕሕ ንፍልሰታ
	ሰ. ደረት ዘይብሉ ድሌት ምትእንጋድ

III. ኣብዞም ባዶ ቦታታት ትኸክል ዝኾነ ቃል ወይ ሓረግ መልኡ

1. ብንዋት ኮነ ብገንዘብ ዘለና ሃፍቲ ምጥፋእ _____ ይባሃል።
2. ባህሊ ምዕቛር ብውልቀ ሰብ ኮነ ብደረጃ ሃገር ምጥንኻር ክልመዱ ካብ ዘለዎም ሜላታት ኣነባብራ _____ ን _____ ክጥቀሱ ይኸእሉ።

IV. ስዒቦም ንዝቕርቡ ሕቶታት ካብ ዝተውሃቡ መማረዕታት ዝስማማዕ መልሲ ምረፁ።

1. ዕብዮት ሃገር ከምዕኡ ዝኸእሉ ኩነታት
 - ሀ. ህዝቢ ካብ ድሑር ልምድታት ምውፃእ
 - ለ. ትልሚ ነዊሕ እዋን
 - ሐ. ትልሚ ሓፂር እዋን
 - መ. ኩሎም መልሲ እዮም
2. ንመፃኢ ወለዶ ምሕሳብ ንዝብል ካብዞም ዝስዕቡ ሓደ ሓሳብ ኣይስማማዕን
 - ሀ. ባህሊ ምዕቛር ኣማዕቢልካ ምምሕልላፍ
 - ለ. ብትምህርትን ፍልጠትን ዝተሃነፀ ወለዶ ምቕራዕ
 - ሐ. ሃብትታት ተፈጥሮ ፀንቂቕኻ ፎንቶ ምጥቃም
 - መ. ክንክንን ሓለዋ ከባብን ምግባር ኣይምልከትን

3. ንብኽነት ዘቃልዕ ተግባር ኣየንኡ እዩ።

ሀ. ኣብያተ ሲኒማ/ፊልም/ ምስፍሕፋሕ

ለ. ኣብ ከባቢ ገፀር መዕደሊ ነጻዲ ንምጥያሽ ኢንቨስት ምግባር

ሐ. ንኹሎም ዜጋታት ዕድል ትምህርቲ ምፍጣር

መ. ምጣነ ስድራ ምልማድ

4. ዓርሰኻ ምኽኣል ማለት

ሀ. ካብ ሰብ ምፍላይ ማለት እዩ

ለ. ንካልኣት ዓርሰ ምኽኣል ድጋፍ ምግባር እዩ

ሐ. ካብ ዕግዕዝነት ምውጻእ ማለት እዩ

መ. ብዜካ «ሀ» ኩሎም መልሲ እዮም

V. ነዞም ዝሰዕቡ ሕቶታት ኣገር መልሲ ሃቡ።

1. ንኣድላይነት ምምዕባል ባህሊ ምዕቛር ኣብነት ክኾኑ ዝኽእሉ ታሪኻት ጠቐስኩም ኣረድኡ።

2. ድሑር ኣረኣእያታት ኣብ ዘይምምዕባል ባህሊ ምዕቛር ቀጥታ ዕዕንቶ ኣለዎም። እዚ ካብ ጭቡጥ ኩነታት ኸባቢኹም ተለዒልኩም እትፈልጥዎ ግለፁ።